

УДК 347.4

*Петро Дмитрович Гуйван,
докторант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук
ORCID: 0000-0003-3058-4767*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВИЛА ч. 3 ст. 267 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Загальновизнаним є те, що право на звернення до суду про розгляд спору та винесення відповідного рішення є процесуальним, і не обмежене позовною давністю [1, с. 21–22]. Таке правило закріплене у ч. 2 ст. 267 ЦКУ і фактично характеризує те, що право на позов у процесуальному сенсі не задавнюється: особі не може бути відмовлено у прийнятті позовної заяви у зв'язку з пропуском давнісного строку. Обов'язок прийняття судом до розгляду заяви про захист цивільного права чи інтересу незалежно від впливу позовної давності повністю узгоджується з положеннями цивільного закону про необхідність захисту права у разі поважності причин її пропуску. Однак зазначена взаємодія двох цих норм може бути порушеною з урахуванням положення закону про застосування давності лише за заявою сторони у спорі про її вплив (ч. 3 ст. 267 ЦКУ). Тож у ситуації, коли пропуск позивачем давнісного строку є загальноочевидним, за такої юридичної конструкції питання про задавнення вимог взагалі може не виникнути при розгляді справи судом.

Аналіз досліджень і публікацій. У науковій цивілістичній літературі ці питання досліджувалися у працях Б. Черепакіна, К. Скловського, Д. Лоренца, К. Лебедевої, В. Рахміловича, В. Цікала та ін. Та попри численні публікації єдиного підходу до юридичного оформлення порядку судового застосування позовної давності не напрацьовано. Певної плутанини додає нечіткість сучасного цивільного законодавства та неоднозначність правозастосовних підходів у досліджуваній царині. Варто визнати, що до остаточного рішення ще далеко, прописана в законодавстві правова побудова постійно наштовхується на проблеми її практичного застосування та вступає у суперечність із загальноцивілістичними доктринальними постулатами. Тому необхідно здійснити більш ретельний аналіз конкретної сутності відносин, що складаються під час застосування судами позовної давності. Його проведення становить мету цього дослідження.

Основні результати дослідження. Більш докладно розглянемо коментований правовий інструментарій. В Україні наразі діє закон, за яким суд не вправі відмовити у позові позивачеві, що прострочив позовну давність, якщо відповідач упродовж процесу до винесення рішення по суті не зробить відповідної заяви. Ми виступали і продовжуємо категорично виступати проти такого підходу, бо вважаємо, що він не ґрунтується на реальній сутності взаємин, що насправді мають місце, більше того, він спотворює одне із основоположних понять цивілістики – суб'єктивного матеріального права та його змісту [2, с. 36; 3, с. 22–23]. Ще можна було б вести мову про доцільність даного механізму в межах доктрини єдиної десятилітньої позовно-набувальної давності, що була закріплена у законодавстві понад півтора століття тому [4, с. 4–5]. Адже ця концепція застосовувалася виключно для задавнення речового права, і позиція нетитульного набувача щодо застосування давності мала істотне значення. Як вказував І. Енгельман, «десятилітній строк є лиш *minimum*, зі впливом якого для давнісного володільця проявляється можливість так чи інакше проявити своє рішення скористатися давністю. Поки ж воно не виявлене у якійсь формі, давність не може здійснити своєї юридичної дії, бо відсутня наявність для того умови – прояву волі володільця» [5, с. 137]. У наш же час, коли інститути позовної та набувальної давностей регулюються різним правовим інструментарієм і не пов'язані один з одним, правило про обов'язковість посилення на давність є щонайменше невваженим.

Попри недосконалість і незручність самого коментованого механізму, що, зрештою, можна було б усунути законодавчо, він має такі вади, котрі коригуванню чи зміні не підлягають. Йдеться про його вплив на загальнотеоретичне обґрунтування правової природи цивільних матеріальних строків та їх значення для здійснення суб'єктивних прав та обов'язків. Цивільно-правовий строк – це проміжок часу, із настанням чи впливом якого відбуваються юридично значущі явища. При цьому строк є елементом суб'єктивного матеріального права особи, а його вплив, як і вичерпаність інших характеристик останнього (щодо обсягу повноважень, способу поведінки тощо), призводить до припинення суб'єктивного права. Про це більш детально вже вказувалося у наших попередніх роботах [6; 7]. Скажімо, початок перебігу позовної давності забезпечує появу в особі охоронного повноваження – позовного домагання, а закінчення її перебігу разом з фактом непред'явлення позову означає припинення охоронного права на позов.

Новація чинного цивільного законодавства не тільки знівелювала значення позовної давності як межі існування даного охоронного права, вона поставила його в залежність від реалізації наявного у сторін процесу суб'єктивного права на заяву про вплив позовної давності. Це право, як і право сторони у спорі робити будь-які інші заяви, є процесуальним, оскільки воно не може бути реалізованим поза межами процесу. Тому існування матеріального повноваження на судовий захист поставлене у залежність від факту реалізації чи нереалізації певного процесуального повноваження. Інакше кажучи, якщо процес не розпочався, позовне домагання має невизначений строк існування [8, с. 147]. Приміром, особа протягом тридцяти років не звертається з наявною вимогою до суду. У неї продовжує існувати матеріальне право на позов, позаяк його закінчення пов'язане з дією, яка може бути вчинена тільки у ході судового розгляду спору. Так як вплив позовної давності сам по собі не впливає на дієвість домагання, а заяву про її закінчення можна зробити лише в процесі, мусимо вважати матеріальне право на позов існуючим протягом усього строку від моменту його виникнення (правопорушення) до як мінімум пред'явлення позову. Це означає, що позовна давність фактично не впливає на життєздатність домагання, стосовно якого існує лиш певна вірогідність визнання його в майбутньому втраченим. Погодьтеся, у праволовідільця немає жодних підстав вважати належне йому право на судовий захист погашеним, хоча, з іншого боку, він протягом усього часу після закінчення номінального давнісного перебігу не може бути певним щодо належності йому права на позов. Адже рішення суду про втрату права на позов буде прийняте «заднім числом». Такий підхід навряд чи задовольнить суспільні потреби у стабільності цивільних відносин, які були покладені в основу запровадження давнісного інституту.

Як ми щойно зазначали, процесуальне право на позов не підлягає дії позовної давності, натомість матеріальні домагання підлягають за давнюванню. З цим погоджуються абсолютно усі доктринальні авторитети. Однак за нових умов коментована норма починає тлумачитися, як правило, про безстроковість і матеріального права на позов. Бо саме так виглядає правило закону, в якому вказується на здійснення права, строк якого скінчився, якщо боржник чомусь забув чи не зміг повідомити кредиторів та суду про факт його нечинності. Тривалість реалізації охоронного повноваження вже не обмежується нормативним строком, адже зовсім не виключено, що кредитор, пред'явивши позов поза межами давнісного строку і не маючи жодних поважних причин для його відновлення, все ж отримає судовий захист з огляду на відсутність заяви відповідача про застосування позовної давності до заявлених вимог. Фактично відповідач тепер наділений правом не тільки визначати долю судового спору після спливу давності, а й встановлювати кінцевий термін реалізації права на позов, який залежатиме від його заяви. У сучасних умовах, як бачимо, право на позов у матеріальному сенсі не тільки не припиняється після закінчення давнісного перебігу, а й взагалі може існувати вічно, позаяк відповідної заяви не зробить сторона у спорі.

Визначена засадами самоорганізації й диспозитивності структура правового регулювання приватноправової царини забезпечує регламентаційний вплив відповідних взаємоузгоджених комплексів правових засобів на окремі групи особистих немайнових і майнових відносин [9, с. 122]. Відтак запровадження правила про обов'язковість заяви сторони у спорі для застосування судом позовної давності деякими дослідниками оцінюється як прояв принципу диспозитивності. Застосування позовної давності лише за заявою відповідача вони вважають проявом даного принципу у процесі [10, с. 96; 11, с. 74; 12]. Давайте проаналізуємо, чи так це насправді. Закон надає заяві відповідача про вплив давнісного строку за пред'явленими вимогами статусу будь-якого іншого фак-

ту, яким обґрунтовуються вимоги позивача та заперечення проти них: оскільки вони не доводяться сторонами, дані обставини не мають значення для справи. Адже суд вправі лише оцінювати надані сторонами аргументи, а не збирати їх [13, с. 111–115]. Тож, коли сторона, яка має можливість заперечувати проти позову з посиланням на давність, цього не робить, такий аргумент, навіть за умов його безспірності, втрачається. Ця позиція обґрунтовується у наукових публікаціях як диспозитивне правило про надання доказів сторонами, що беруть участь у розгляді справи [10, с. 96]. Та справа у тому, що із застосуванням цього принципу в коментованій ситуації погодитися не можна.

Бо, по-перше, в даному випадку йдеться не про збирання доказів, а про їхню оцінку. Адже, як відомо, будь-які інші обставини справи, крім фактів, що посвідчують пропуск давності, навіть якщо про них не заявляє сторона, можуть бути з'ясовані юрисдикційним органом. По-друге, посилання сторони на давність має принципову відмінність від інших доказів, що надаються нею при вирішенні спору. У літературі висловлюється позиція, що застосування позовної давності не розглядається як вимоги сторони у спорі, оскільки законодавець вказує на застосування цієї давності за заявою сторони, а не за її вимогою [14, с. 139]. Диспозитивність полягає у вільному виборі сторонами процесу доказів, які вони використовують на обґрунтування своїх вимог чи заперечень [15, с. 8; 10, с. 96]. Однак, як правильно вказує Г. Гордієнко, позовна давність не є доказом у справі, доказами можуть бути будь-які фактичні дані, що свідчать про вплив позовної давності [16, с. 50]. Для оцінки перебігу позовної давності достатньо сукупності аргументів, які дають змогу встановити факти наявності правовідношення, його порушення зобов'язаною особою тощо. Отже, коли відповідач навіть не посилається на давність при запереченні позовних вимог, зі змісту наданих ним та іншою стороною доказів можна достеменно встановити вплив позовної давності, чи ні. При розгляді справи суд повинен ретельно дослідити надані сторонами докази. Це означає, що юрисдикційний орган мусить проаналізувати їх всебічно і дійти висновків, які, можливо, не вказувалися у вимогах та запереченнях сторін.

З наявних у справі матеріалів, як правило, легко зробити висновок про момент виникнення у позивача права на позов. Здебільшого цей термін збігається з часом правопорушення (особливо це стосується договірних відносин), а факт порушення цивільного права є тією обставиною, що підлягає обов'язковому з'ясуванню при розгляді спору, інакше просто унеможливиться юрисдикційний захист. Відтак, суд, встановивши час початку перебігу, а отже, і момент впливу позовної давності, не має наразі можливості застосувати його наслідки без відповідної заяви сторони у спорі. Як ми вже неодноразово зазначали, строк є істотною складовою змісту матеріального права, існування цього права за його межами неможливе. Отже, якщо з матеріалів справи з усією очевидністю випливає, що строк давності на час пред'явлення позову минув, то видається нелогічним позбавлення судового органу права надати юридичну оцінку встановленому ним факту.

Та, якщо все ж погодитися, що посилання сторони у процесі на вплив позовної давності є проявом диспозитивності, то неодмінно мусимо здійснити більш широке застосування даного принципу. Тому такого ж значення набувають і інші заперечення відповідача при розгляді справи. Скажімо, між сторонами був укладений договір щодо постачання певних ресурсів протягом 2019 року. У пред'явленому позові, мотивуючи свої вимоги невиконанням даного договору щодо оплати товару, позивач вимагає стягнути з відповідача заборгованість за 2019–2020 роки. Як бачимо, із поданих позивачем документів явно простежується відсутність договірних відносин щодо частини пред'явлених вимог. Відповідач, звісно, може надати необхідне заперечення щодо цього факту, але у процесі цього не робить (він може бути зацікавлений у «перекачці» коштів, недостатньо юридично освічений чи просто відсутній на засіданні). Тож, користуючись принципом диспозитивності, а точніше – тим правилом, яке хочуть видати за цей принцип, суд не вправі розглядати питання, не поставлені стороною при розгляді справи, отже, мусить задовільнити вимоги повністю. Абсурд? Звісно, та до нього ми дійшли шляхом буквального тлумачення коментованого квазіпринципу.

Отже, вельми непереконливою виглядає теза, за якою застосування позовної давності лише за заявою сторони спору є проявом загальноцивільністичних принципів диспозитивності та здійснення цивільних прав своєю волею та в своєму інтересі. Адже диспозитивність як один з головних принципів – це можливість осіб, що беруть участь у справі, з активною допомогою суду розпоряджатися правами [17, с. 275], а не одноосібно встановлювати їхні межі. Багато дослідників питання виступали проти розширеного тлумачення диспозитивності у цивільному процесі. Так, П. Єлисейкін

зводить її до права заінтересованої сторони при розгляді спору добиватися захисту або відмовитися від нього та право вибору форми захисту у встановлених законом межах [18, с. 90]. М. Гурвич також визначав поняття диспозитивності у цивільному процесуальному праві як одне з положень, за яким виникнення, розвиток і закінчення процесу відбувається за вимогами і заявами сторін та інших учасників судового розгляду з метою захисту прав та інтересів як сторін, так і держави, і суспільства в цілому [19, с. 30]. Диспозитивність є основоположною ідеєю, що втілює свободу зацікавленого суб'єкта визначати форми і способи захисту порушеного права, предмет судового розгляду та долю предмета спору і процесу у різних правозастосовних циклах.

Водночас, насправді, заявлення чи незаявлення відповідачем про спливи давності аж ніяк не виглядає як здійснення права. Посилання на позовну давність, строго кажучи, не є доказом у справі, тоді як диспозитивність у процесі передбачає виключне право учасника посилаючись саме на докази, у тому числі й такі, що мають значення для застосування позовної давності [16, с. 50]. Слід також згадати думку з цього приводу Г. Тимченка, який присвятив низку ґрунтовних досліджень питанню диспозитивності у цивільному процесі. Він, зокрема, підкреслює значення диспозитивності як можливості учасників процесу інтерпретувати приписи чинного процесуального законодавства таким чином, щоб їхня діяльність стосовно здійснення своїх прав за самостійним вибором своєї поведінки, заснована на цих принципах, успішно вела до виконання по конкретній справі загальних завдань цивільного судочинства [20, с. 214].

Відтак автор цілком слушно вказує, що у цивільному судочинстві та науці закріпився погляд, відповідно до якого принцип диспозитивності, будучи одним із безумовних і непорушних засад цивільного процесу, як і будь-який інший принцип права, має свої межі і тільки в них може вважатися непорушним. Він дає такий зміст принципу диспозитивності у процесі. Це насамперед право заінтересованої особи на позов, і тим самим на порушення цивільної справи. Другим складником є право позивача визначати предмет позову і розмір позовних вимог. Третім – виступає право сторін розпоряджатися своїми вимогами безпосередньо в ході розгляду спору, тобто об'єктом процесу. Воно виражається у таких їхніх правомочностях, як відмова від позову, визнання позову та укладення сторонами мирової угоди. Також до групи прав сторін, що належать до сфери дії принципу диспозитивності, входять їхні права оскаржити ухвалені судові рішення повністю або частково [21, с. 155].

Як бачимо, у ч. 3 ст. 267 ЦКУ йдеться не про диспозитивність, а про необхідність подання певної заяви, сам формальний факт існування якої впливатиме на обсяг повноважень особи щодо захисту в судовому порядку. І вже перші проблеми це правило про застосування наслідків спливу давності зустрічає за відсутності в судовому засіданні одного чи обох учасників. Як врахувати їх волю, коли вони її не виявили? Приміром, у наказному провадженні, коли закон передбачає розгляд спору взагалі без участі відповідача. Тим більше, що новітні процесуальні кодекси значно розширили можливості правозастосовного органу щодо розгляду позовних проваджень без участі і навіть повідомлення сторін. Заочний розгляд справ фактично виключає можливість застосування позовної давності судом першої інстанції, відповідно, порушується баланс інтересів сторін. Особливо це стосується таких категорій справ, як стягнення заборгованості за кредитними договорами, визначення додаткового строку для прийняття спадщини, визнання права власності тощо [22, с. 236].

Висновки. Незважаючи навіть на очевидні вади суто теоретичного плану, коментована правова конструкція рясніє суто практичними незручностями. Це покликала пошук нових більш привабливих юридичних побудов. Ми не можемо погодитися з точкою зору, що небажання відповідача заперечувати проти позову з посиланням на збіг позовної давності прирівнюється до прямої заяви його про це суду. Причини непосилання на давність можуть бути різними: від недостатності кваліфікації до неявки в засідання. Тому пропонується правовий механізм, який запровадив би таке правило: замість того, щоб ставити існування права на судовий захист у залежність від можливого майбутнього волевиявлення сторони у спорі, відповідачеві може бути надане інше процесуальне право – зробити заяву про відмову від застосування давності. Відтак, така заява могла б слугувати ще однією (поряд із визнанням судом поважності пропуску строку) підставою для відновлення давнісного строку, а, точніше кажучи, для захисту порушеного матеріального права поза межами існування позовного домагання [23, с. 80]. Слід зазначити, що таке право відповідача передбачене, наприклад, у ст. 2220 Кодексу Наполеона. Інший варіант – надання боржникові, закріпивши це у законі, додаткового повноваження на подовження позовної давності упродовж її перебігу шляхом

надсилення письмової заяви до кредитора, як це, наприклад, передбачено у п. 2 ст. 22 Конвенції про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу. З огляду на викладене можемо сказати, що новітнє цивільне законодавство, надаючи зобов'язаній особі право на заперечення проти позову з посиланням на пропуск давнісного строку та визначаючи факт реалізації даного права як підставу для судового застосування позовної давності, порушує доктринальні положення щодо сутності змісту матеріального права, зокрема, в частині його темпоральних критеріїв та певною мірою нівелює ті публічно-правові чинники, котрі були покладені в основу запровадження даного інституту: забезпечення визначеності та впорядкованості приватно-правових відносин, підвищення дисципліни їх учасників. *Враховуючи зазначене та інші проблеми правозастосовного порядку, пов'язані з запровадженням вказаної законодавчої новели, її слід кваліфікувати як таку, що не відповідає сутності опосередковуваних взаємин.*

Список використаних джерел

1. Карташов М. Проблеми реалізації права на звернення до суду. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 20–23.
2. Гуйван П. Д. Проблемы судебного применения исковой давности. *LEGEASIVIATA*. 2016. № 2/2. С. 35–39.
3. Гуйван П. Д. Про судове застосування позовної давності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 19–23.
4. Калачов Н. О давности по русскому гражданскому праву. *Юридический вестник* (изд. Московского юридического общества: 1867–1868). Москва, 1867. Кн. 1. С. 1–18.
5. Энгельман И. Е. О давности по русскому гражданскому праву. Историко-догматическое исследование. 3-е изд. Санкт-Петербург, 1901. 411 с.
6. Гуйван П. Д. Теоретичні питання строків у приватному праві: монографія. Харків: Право, 2014. 632 с.
7. Гуйван П. Д. Строк суб'єктивного матеріального права як характеристика його змісту. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 8. С. 19–23.
8. Горобець Н. О. Позовна давність у контексті сучасного праворозуміння. *Проблеми цивільного права та процесу*: Науково-практична конференція, присвячена пам'яті О. А. Пушкіна (Харків, 19–20.05. 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 145–147.
9. Яроцький В. Л. Нормативно-організаційні й самоорганізаційні засади правового регулювання цивільних відносин. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 121–125.
10. Цікало В. Імперативність та диспозитивність при застосуванні правових наслідків закінчення строку позовної давності. *Право України*. 2001. № 11. С. 95–97.
11. Штефан А. Принцип диспозитивності у цивільному судочинстві. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 5. С. 72–81.
12. Морозов Є. Диспозитивність інституту позовної давності у судових спорах. URL: <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/26704>
13. Кравчук В. М., Угриновська О. І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. Київ: Істина, 2006. 944 с.
14. Печений О. П. До питання про застосування позовної давності судом апеляційної інстанції. *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті О. А. Пушкіна (Харків, 27 трав. 2016 р.). Харків: ХНУВС, 2016. С. 137–141.
15. Цікало В. І. Давність у цивільних правовідносинах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2004. 20 с.
16. Гордієнко Г. Процесуальні аспекти застосування позовної давності судами загальної юрисдикції. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 12. С. 50–52.
17. Шутенко О. В. Развитие принципа диспозитивности в истории отечественного судопроизводства. *Вісник універ. внутрішніх справ*. Харків, 1999. Вип. 6. С. 274–277.
18. Елисейкин П. Ф. Предмет и принципы советского гражданского процессуального права: учебное пособие. Ярославль, 1974. 107 с.
19. Советский гражданский процесс / под ред. М. А. Гурвича. Москва: Высшая школа, 1975. 399 с.
20. Тимченко Г. П. Поняття диспозитивності у цивільному процесуальному праві. *Вісник господарського судочинства*. 2003. № 3. С. 209–214.
21. Тимченко Г. П. Историко-правові аспекти принципу диспозитивності у цивільному праві. *Вісник господарського судочинства*. 2003. № 2. С. 150–155.
22. Горобець Н. О. Сучасні проблеми цивільного права та процесу: навчальний посібник / за ред. Ю. М. Жорнокуя і Л. В. Красицької. Харків: Право, 2017. 808 с.
23. Вахонєва Т. Деякі питання дії та застосування позовної давності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 2. С. 80–83.

References

1. Kartashov M. (2019). Problemy realizatsii prava na zvernennia do sudu. [Problems of exercising the right to go to court]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. Entrepreneurship, economy and law [ukr].
2. Guyvan P. D. (2016). Problemy sudebnogo pryomeneniya yskovoi davnosti. [Problems of judicial application of the statute of limitations]. *LEGEA SI VIATA*, 2/2, 35-39 [rus].
3. Guyvan P. D. (2017). Pro sudove zastosuvannia pozovnoi davnosti. [On the judicial application of the statute of limitations]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*, 4, 19–23 [ukr].
4. Kalachov N. (1867). O davnosti po russkomu hrazhdanskomu pravu. [On the statute of limitations on Russian civil law]. *Yurydycheskyi vestnyk*. Moscow, 1, 1-18 [rus]. 5. Энхельман Я. Е. (1901). O davnosti po russkomu hrazhdanskomu pravu. [On the statute of limitations on Russian civil law]. *Istoryko-dohmatycheskoe issledovanye*. 3-e izd. SPb. [rus].
6. Guyvan P. D. (2014). Teoretychni pytannia strokiv u pryvatnomu pravi: monohrafiia. [Theoretical questions of terms in private law: monograph]. Kharkiv: Pravo [ukr].
7. Guyvan P. D. (2014). Strok subiektyvnoho materialnoho prava yak kharakterystyka yoho zmistu. [The term of subjective substantive law as a characteristic of its content]. *Entrepreneurship, economy and law* *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i parvo*, 8, 19–23 [ukr].
8. Horobets N. O. (2017). Pozovna davnist u konteksti suchasnoho pravorozuminnia. [Statute of limitations in the context of modern legal understanding]. *Problemy tsyvilnoho prava ta protsesu*. Kharkiv, 145–147 [ukr].
9. Yarotskyi V. L. (2009). Normatyvno-orhanizatsiini y samoorhanizatsiini zasady pravovoho rehuliuвання tsyvilnykh vidnosyn. [Normative-organizational and self-organizational principles of legal regulation of civil relations]. *Problems of legality – Problemy zakonnosti*, 100, 121–125 [ukr].
10. Tsikalo V. (2001). Imperatyvnist ta dyspozytyvnist pry zastosuvanni pravovykh naslidkiv zakinchennia stroku pozovnoi davnosti. [Imperativeness and dispositiveness in the application of the legal consequences of the expiration of the statute of limitations]. *Law of Ukraine*, 11, 95–97 [ukr].
11. Shtefan A. (2020). Pryntsyyp dyspozytyvnosti u tsyvilnomu sudochynstvi. [The principle of dispositiveness in civil proceedings]. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*, 5, 72–81 [ukr].
12. Morozov Ye. (2017). Dyspozytyvnist instytutu pozovnoi davnosti u sudovykh sporakh. [Dispositive statute of limitations in litigation]. URL: <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/26704> [ukr].
13. Kravchuk V. M., Uhrynovska O. I. (2006). Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho protsessualnoho kodeksu Ukrainy. [Scientific and practical commentary on the Civil Procedure Code of Ukraine]. Kyiv: Istyna [ukr].
14. Pechenyi O. P. (2016). Do pytannia pro zastosuvannia pozovnoi davnosti sudom apeliatsiinoï instantsii. [On the question of the application of the statute of limitations by the court of appeal]. *Problemy tsyvilnoho prava ta protsesu*: Kharkiv: KhNUVS, 137–141 [ukr].
15. Tsikalo V. I. (2004). Davnist u tsyvilnykh pravovidnosynakh. [Prescription in civil law]. *Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk*. Lviv [ukr].
16. Hordiienko H. (2005). Protsesualni aspekty zastosuvannia pozovnoi davnosti sudamy zahalnoi yurysdyktsii. Procedural aspects of the application of the statute of limitations by courts of general jurisdiction. *Entrepreneurship, economy and law*. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i parvo*, 12, 50–52 [ukr].
17. Shutenko O. V. (1999). Razvytye pryntsyypa dyspozytyvnosti v istorii otechestvennoho sudoproizvodstva. [Development of the principle of dispositiveness in the history of domestic proceedings]. *Visnyk univer. vnutrishnikh sprav. Bulletin of the University. internal affairs*. Kharkiv, 6, 274–277 [rus].
18. Elyseikyn P. F. (1974). Predmet y pryntsyipy sovetskoho grazhdanskoho protsessualnoho prava [Subject and principles of Soviet civil procedural law]. *Uchebnoe posobie*. Yaroslavl [rus].
19. Hurvykh M. A. (ed.). (1975). Sovetskyi grazhdanskyi protsess. [Soviet civil process]. Moscow: Vysshaia shkola [rus].
20. Tymchenko H. P. (2003). Poniattia dyspozytyvnosti u tsyvilnomu protsessualnomu pravi. [The concept of dispositiveness in civil procedural law]. *Visnyk hospodarskoho sudochynstva. Bulletin of commercial litigation*, 3, 209–214 [ukr].
21. Tymchenko H. P. (2003). Istoryko-pravovi aspekty pryntsyypu dyspozytyvnosti u tsyvilnomu pravi. [Historical and legal aspects of the principle of dispositiveness in civil law]. *Bulletin of commercial litigation. Visnyk hospodarskoho sudochynstva*, 2, 150–155 [ukr].
22. Horobets N. O. (2017). Suchasni problemy tsyvilnoho prava ta protsesu. [Contemporary problems of civil law and process]. *Navchalnyi posibnyk*. Kharkiv: Pravo [ukr].
23. Vakhonieva T. (2005). Deiaki pytannia dii ta zastosuvannia pozovnoi davnosti v Ukraini. [Some issues of action and application of the statute of limitations in Ukraine]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. *Entrepreneurship, economy and law*, 2, 80–83 [ukr].

Гуйван П. Д. Проблемні питання щодо застосування правила ч. 3 ст. 267 Цивільного кодексу України

Стаття присвячена критичному аналізу чинного цивільного законодавства України в частині запровадження правила про застосування позовної давності судом виключно у разі заяви про це з боку сторони процесу. Автор наголошує, що такий підхід не ґрунтується на реальній сутності взаємин, що насправді мають місце, більше того, він спотворює одне із основоположних понять цивілістики – суб'єктивного матеріального права та його змісту. Адже це правило не узгоджується з визнаною загальнотеоретичною концепцією правової природи цивільних матеріальних строків та їх значення для здійснення суб'єктивних прав та обов'язків. Новація чинного цивільного законодавства не тільки знівелювала значення позовної давності як межі існування даного охоронного права, вона поставила його в залежність від реалізації наявного у сторін процесу суб'єктивного права на заяву про сплив позовної давності. Дане право, як і право сторони у спорі робити будь-які інші заяви, є процесуальним, оскільки воно не може бути реалізованим поза межами процесу. Відтак, існування матеріального повноваження на судовий захист поставлене у залежність від факту реалізації чи нереалізації певного процесуального повноваження. Такий підхід навряд чи задовольнить суспільні потреби у стабільності цивільних відносин, які були покладені в основу запровадження давнісного інституту. В роботі піддана критиці позиція окремих науковців, котрі запровадження правила про обов'язковість заяви сторони у спорі для застосування судом позовної давності оцінюють як прояв принципу диспозитивності. Позиція, за якою застосування позовної давності лише за заявою сторони спору є проявом загальноцивільністичних принципів диспозитивності та здійснення цивільних прав своєю волею та в своєму інтересі, є відверто непереконливою. Пропонується інший юридичний механізм, що дає змогу вирішити проблему із безмежно невизначеністю тривалості позовної давності: надати відповідачеві право зробити заяву про відмову від застосування давності.

Ключові слова: позовна давність, пропуск строку, заява про застосування.

Guyvan P. D. Problematic issues regarding the application of the rule of Part 3 of Art. 267 of the Civil Code of Ukraine

The work is devoted to a critical analysis of the current civil legislation of Ukraine in terms of the introduction of the rule on the application of the statute of limitations by the court only in the case of a statement by the party. The author emphasizes that such an approach is not based on the real nature of the relationship that actually takes place, moreover, it distorts one of the fundamental concepts of civilization - subjective substantive law and its content. After all, this rule is not consistent with the recognized general theoretical concept of the legal nature of civil material terms and their significance for the exercise of subjective rights and responsibilities. Indeed, the civil law period is the period of time with the onset or expiration of which occur legally significant phenomena. In this case, the term is an element of the subjective substantive law of the person, and its expiration, as well as the exhaustion of other characteristics of the latter (in terms of scope of authority, behavior, etc.) leads to the termination of subjective rights. The innovation of the current civil law not only eliminated the importance of the statute of limitations as a limit to the existence of this protection right, it made it dependent on the implementation of the parties' subjective right to a statement on the expiration of the statute of limitations. This right, as well as the right of the party to the dispute to make any other statements, is procedural, as it cannot be exercised outside the process. Therefore, the existence of substantive authority for judicial protection is made dependent on the fact of realization or non-exercise of a certain procedural authority. In other words, if the process has not started, the claim has an indefinite period of existence. This means that the statute of limitations does not in fact affect the viability of the claim, for which there is only a certain probability that it will be declared lost in the future. Such an approach is unlikely to meet the social needs for stability of civil relations, which were the basis for the introduction of the ancient institution. The paper criticizes the position of some scholars, who assess the introduction of the rule on the binding nature of the party's statement in the dispute for the application of the statute of limitations as a manifestation of the principle of dispositiveness. They consider the application of the statute of limitations only at the request of the defendant to be a manifestation of this principle in the process. In fact, it is not. The article argues that the statute of limitations is not evidence in the case, the evidence may be any factual evidence of the expiration of the statute of limitations. To assess the course of the statute of limitations, a set of arguments is sufficient to establish the facts of the legal relationship, its violation by the obligor, etc. Therefore, the position that the application of the statute of limitations only at the request of the party to the dispute is a manifestation of the general civil principles of discretion and exercise of civil rights voluntarily and in their own interest is frankly unconvincing. Another legal mechanism is proposed, which allows to solve the problem of unlimited uncertainty of the duration of the statute of limitations: to give the defendant the right to make a statement of waiver of the statute of limitations.

Key words: statute of limitations, missed deadline, application for application.

DOI: 10.33663/2524-017X-2022-13-33